

Senioři ve společnosti

Přemysl Joachim Rothkögel

Bakalářská práce
2015



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií


INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Přemysl Joachim Rothkögel
Osobní číslo: H128382
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Senioři ve společnosti

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle

dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- nastínění problematiky stáří v kontextu času a kultur;
- na postavení seniorů ve společnosti dnešní doby;
- a na společenské problémy s tematikou spojené.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum zaměřený na téma společnost a senioři.



Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

HENZLER, Herbert A a Lothar SPÄTH. Soužití generací: proč nejsou staří lidé problémem, ale řešením. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, 161 s. ISBN 978-80-7357-987-6.

Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu : v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2006, 139 s. ISBN 80-86878-52-x.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. Sociologie stáří a seniorů. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 225 s. ISBN 978-80-247-3850-5.

VIDOVICOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC. Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti: zpráva z empirického výzkumu. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2003, 67, vii s. ISBN 80-239-1351-4.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

15. prosince 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014


doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka




doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s tím, že vyrovnaní případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Tato práce je zaměřena na jednu vzácnou etapu ontogeneze zvanou stáří. Popisuje její problematiku, vymezuje, definuje a charakterizuje pojmy s ní spjaté. Ústředním bodem jsou tak představitelé tohoto životního období tj. senioři. Práce je představuje ve svých třech částech. První se věnuje jejich vymezením, druhá pojednává o politice kvalitního stárnutí a poslední poukazuje na problémy seniorů ve společnosti.

Klíčová slova: senior, stáří, stárnutí, společnost, ageismus.

ABSTRACT

This thesis focuses on the stage of ontogeny commonly referred to as old age. It describes its origin, and defines and characterises terms which are essential for this topic. Full attention is therefore drawn to representatives of this period of our life, that is, to senior citizens.

The thesis consists of three parts. The first part concentrates on the definition of senior citizens; the second part is devoted to the politics of getting old with dignity and the last part emphasises difficulties which elderly people encounter in today's society.

Keywords: senior citizen, old age, getting old, society, ageism.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 PROBLEMATIKA STÁRNUTÍ.....	10
1.1 STÁRNUTÍ A JEHO PROJEVY	10
1.2 DEFINICE STÁŘÍ.....	14
1.3 PERIODIZACE STÁŘÍ.....	14
1.4 STÁŘÍ Z POHLEDU HISTORIE.....	16
1.5 SENIOR V DNEŠNÍ DOBĚ.....	17
2 POLITIKA ÚSPĚŠNÉHO STÁRNUTÍ.....	18
2.1 VOLNÝ ČAS.....	19
2.2 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY.....	20
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.3
2.4 RODINNÉ VZTAHY	24
3 PROBLÉMY SENIORŮ VE SPOLEČNOSTI.....	25
3.1 AGEISMUS	25
3.2 ŠIKANA, NEÚCTA, PODVODY	26
3.3 NÁSILÍ V RODINĚ	27
3.4 TÝRÁNÍ V ZAŘÍZENÍCH SOCIÁLNÍ PÉČE.....	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMU	31
4.1 CÍL VÝZKUMU.....	31
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	31
4.3 DRUH A METODA VÝZKUMU	31
4.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU A HYPOTÉZY.....	32
5 ZPRACOVÁNÍ, INTERPRETACE A VYHODNOCENÍ DAT.....	33
5.1 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	33
5.2 VERIFIKACE HYPOTÉZ.....	52
5.3 DISKUZE.....	52
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
SEZNAM ZKRATEK	57
SEZNAM GRAFŮ.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

Poděkování patří doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc., především za cenné rady, trpělivost a lidskost při vedení mé práce. Dále děkuji seniorům nejen za vyplnění dotazníku.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 25. 4. 2015

.....

Přemysl Joachim Rothkögel

ÚVOD

„S láskou pečovat, starat se o všechny, s láskou se ujímat každého člověka, zvláště děti a starých lidí, těch kdo jsou nejzranitelnější, a přitom často zůstávají na okraji našich srdcí.“¹

Vlivem demografických změn se stáří stalo fenoménem doby. Je sice smutné, že jsme se seniory začali více zajímat až vlivem demografické paniky, kterou šíří média, poněvadž ty přinášejí nepřesné emočně zabarvené informace podporující ageismus, který se podílí na vzniku různých překážek v životě seniora ale na druhou stranu tohle negativní líčení „problému stáří“, nenechává klidnou akademickou obec a tak se objevují návrhy řešící jednak věkovou strukturu obyvatelstva ale i jednotlivé problémy seniorů.

Nalézt důvod, proč jsem si vybral téma seniorů přesně nevím. Tak jako nic není černo-bílé, tak ani tohle. Určitě se najde ale pár determinantů, mezi které patří: demografická panika, má 68. letá máma, má katolická víra a práce pracovníka v přímé obslužné péči u seniorů.

Samotná bakalářská práce má dvě části.

Hlavním cílem této práce je dozvědět se zdali se samotní senioři cítí být diskriminováni. Dílčím cílem pak má být zjištění, necítí-li se více diskriminováni senioři žijící v pobytovém zařízení sociální péče, než senioři žijící v domácím prostředí.

Výzkum probíhal za pomoci kvantitativní metody a výzkumného nástroje dotazníku, jako prostředku k získávání údajů. Dotazovanými byli senioři žijící v domácím přirozeném prostředí (dům, byt) ale i senioři využívající sociální zařízení pobytových služeb.

Výsledek výzkumného šetření je zaznamenám pomocí grafů a popisu.

¹ PAPEŽ FRANTIŠEK, *Dobrota a milosrdenství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s.r.o., 2014, s. 2.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PROBLEMATIKA STÁRNUTÍ

Podzim. Když se řekne podzim, každému z nás se vybaví roční období před zimou, kdy flóra ztrácí krásu navenek. Podzimem však můžeme nazvat i ontologickou etapu života člověka, života před smrtí a stejně tak, jako flóra i člověk se v tomto stejnojmenném období nevyhne určitým problémům.

1.1 Stárnutí a jeho projevy

O stárnutí můžeme říct, že je zákonitým procesem postihujícím každého jedince. Přesnou definici, na které by se gerontologové shodli, stále nemáme. Encyklopedický slovník nám stárnutí prezentuje jako „přirozenou degradaci organismu po dovršení vývojové fáze“. Milníkem zde má být dosažení 30 roku života při přirozeném vývoji.² Pro Čížkovou je stárnutí komplexním procesem s vnitřními i vnějšími determinanty, probíhajícím od narození po smrt.³ Mühlpachr přidává, že projevy stárnutí začínají být znatelné mezi 40 a 50 rokem života. Pacovský rozlišuje stáří a stárnutí způsobem, kdy stárnutí nazývá „biologickým předpolím stáří“, které je mezi dospělostí a stářím samotným. Galénos ve starověkém Řecku popsal stárnutí jako přirozený, nezvratný a nepřetržitý biologický proces s počátkem již od zárodku (srov. Čížková od narození) po smrt.

Dále stárnutí probíhá individuálně v závislosti na svých genetických dispozicích, zdravotnímu stavu, způsobu života a osudu. Tento proces ovlivňuje všechny části lidského života. Můžeme proto rozdělit stárnutí na biologické, psychologické a sociální.

² BRADNOVÁ, H. et al. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993, s. 1037.

³ ČÍŽKOVÁ, J. et al. *Přehled vývojové psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 130.

⁴ MÜHLPACHR, P. *Základy gerontologie*. Brno: MSD, 2008, s. 18.

⁵ PACOVSKÝ, V. *O stáří a stárnutí*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990, s. 29.

Biologické stárnutí

Je biologický proces, při kterém dochází k vývojovým změnám v rámci organismu, tzv. organické změny. Již mezi dvacátým a třicátým rokem života se objevují první známky biologického stárnutí. Proces samotný můžeme chápat jako pozvolnou ztrátu fyzických i duševních sil a funkcí.

Ve stáří, je typickým sledovatelným znakem biologického stárnutí změna citlivosti smyslových receptorů. Například vnímání vysokých tónů či šumu při sluchu, stejně tak i samotná nedoslýchavost. Slábnoucí zrak, horší adaptace na tmou a světlo. Zhoršení čichu a chuti.

Vnitřní orgány jsou postiženy snížením funkce jejich jednotlivých systémů. Faktory jako redukce funkce žláz, s vnitřní sekrecí, orgánových a tkáňových struktur, nervových spojení, kardiovaskulární soustavy neumožňují organismu nadále zajistit homeostázu endokrinního prostředí.⁴

Všechny orgány se také potýkají s postupnou ztrátou vody, která se následně projevuje na snížené pružnosti kůže a jejího vzhledu. Je vrásčitá a suchá. Úbytek aktivní hmoty v těle může vést k proleženinám u imobilních spoluobčanů. Kostí řidnou, úbytek kostní hmoty bývá až čtvrtinový při normálu. Kostra je náchylná k osteoporóze. Při stárnutí nám koš hrudní pozvolna klesá, snižuje se frekvence a objem respirace.⁵

Vlivem biologického stárnutí má tak stárnoucí jedinec problémy například s regenerací po fyzickém větším výkonu. Při zátěži se dříve unaví. Čas strávený nad úkoly se neustále zvětšuje. Biologické stárnutí je sice procesem zákonitým ale i individuálním. Můžeme jej proto ovlivňovat především svým životním stylem.

⁴ SCHMEIDLER, K. *Problémy mobility stárnoucí populace*. 1. vyd. Brno: Novpress, 2009, s. 18.

⁵ ŠVANCARA, J. *Psychologie stárnutí a stáří*. 2. Přepřacované vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1983, s. 28.

Psychologické stárnutí

Tahle Země není pro starý. Název jednoho amerického moderního filmu přesně vystihuje dnešní stav nastavení společnosti. Když se jedinec narodí, tak ještě nepřemýšlí. Když je malý poznává svět a už se těší, až bude starší. Až je větší, tak se těší, až bude dospělý. Když je dospělý, vzpomíná, jak byl malý a to ještě neví, co ho čeká. Poté se mu čím dál hůře daří obstat ve světě mladých, až najednou nemůže, nestihá, strádá.

Pokles fyzických schopností začíná být pro mozek stárnoucího jedince důvodem k přemýšlení o sobě samém. Přiřadí-li se k poklesu fyzických schopností i související zvýšená únavnost a například problémy s vyměšováním, může takové přemýšlení přejít k frustraci. Stejně tak i nezvládnutí nebo horší zvládnutí pohybových úkolů může vézt k sníženému self - esteem a frustraci⁶

Následně opakující se myšlenky mohou člověka přivést do vsugerované izolace před okolním světem. To mnohdy vede i k ukončení života sebevraždou.

„Mnohé psychické problémy seniorů jsou podceňovány a zjednodušovány s prohlášením o tom, že prostě patří ke stáří. Přitom se dají minimalizovat a některé i odstranit.“⁷

Problémem, který se odstranit nedá je nemoc zvaná Demence. Demence je soubor příznaků postihující celou lidskou osobnost. Vlivem degenerativního onemocnění mozku jsou takto postižení jedinci omezeni v motorických a schopnostech, intelektu, sociálních interakcích, motivačních a emočních procesech. Nejvíce viditelná je však demence u faktorů jako orientace, paměť a řeč. Je to onemocnění zákeřné, pozvolna se blížící. Rozvoj trvá až cca. 10 let. Je to ztráta tří věcí. Času, prostoru a sebe samého ve stejné posloupnosti. Onemocnění spadajících do označení demence je mnoho. Jmenuji alespoň vůbec nejčastější demenci a tou je Alzheimerova demence.

⁶ SCHMEIDLER, K. *Problémy mobility stárnoucí populace*. 1. vyd. Brno: Novpress, 2009, s. 26.

⁷ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., Podstatně přepracované a doplněné. Praha: Brain Team, 2010, s. 259.

Při té příležitosti musím poznamenat, že Česká republika „spí“ v otázce Alzheimerovy choroby neboť řada vyspělých států v Evropské unii tuhle problematiku bere zcela vážně a vypracovali již konkrétní programy komplexní pomoci proti této „epidemii 21. století.“

Sociální aspekt stárnutí

Jedná se zde, o seniorovo postavení, v socio-kulturně-ekonomickém společenském prostoru na základě stárnutí.

Již dříve zmíněné psychologické jevy stárnutí vycházejí jednak ze samotného biologického stárnutí ale také z toho, jak zvládnou stárnoucí jedinci novou roli ve společnosti.

Například takový odchod člověka na penzi. Takový přechod s sebou přináší řadu sociálních změn. Třeba ztráta zaměstnání a tím následně jiná ekonomická situace. Ta má co dočinění také se společenským statusem či habitem.

Nejde však jen o ekonomickou situaci, penzista se musí vyrovnat i s přemírou volného času. Je-li ještě ovdovělí, může to u něho vyvolat pocity smutku, neužitečnosti až zbytečnosti.

Důležité jsou zde dobré vztahy neboť člověk je přirozeně závislý na komunikaci s okolím a to platí ve stáří dvojnásob. Má-li, osamělý člověk minimální kontakty s okolím, je zde velká hrozba sociální izolace.

Společnost však dnes stáří i díky demografické panice, bere jen jako velkou ekonomickou zátěž pro ostatní členy společnosti. Schmeidler podotýká „*Cílem vyspělé společnosti musí být integrace starých, ne jejich segregace.*“⁸

⁸ SCHMEIDLER, K. *Problémy mobility stárnoucí populace*. 1. vyd. Brno: Novpress, 2009, s. 47 – 48.

1.2 Definice stáří

Stáří, můžeme definovat jako následek stárnutí. Podle definice Světové zdravotnické organizace „je stáří obdobím života, při kterém jest proces stárnutí, co do alterace psychických či fyzických funkcí diametrálně odlišný v porovnání s předcházejícími obdobím ontogeneze.“⁹

Stárnutí tedy přivádí člověka do ontogenezní fáze plných nenávratných, zhoršujících změn na základě přirozenosti vývoje. Tak jak jsme si popsali již v předešlé kapitole o stárnutí. Jedná se především o úbytky duševních a fyzických sil, přítomnost více chorob ve stejné době u jednoho jedince, snížená soběstačnost, sociální změny v důsledku odchodu na penzi a jiné. Podobně se o stáří vyjadřuje i Mühlpachr.¹⁰

Tahle, pro člověka nejtěžší vývojová etapa života, která je protkaná ztrátami, bolestmi, smutkem, je přes všechny tíže i inspirativní vzhledem k velkému potenciálu zkušeností pro poznání a následnou moudrost, z ní vyústěnou.

1.3 Periodizace stáří

Členění stáří je nejjednodušší úkol. Podle jakého klíče, také členit stáří. Přináším srovnání našich gerontologů a Světové zdravotnické organizace.

Světová zdravotnická organizace:

- 60 – 75 let stáří rané,
- 75 – 90 let, stáří vlastní, věk pokročilý,
- 90 a více let vysoký věk, dlouhověkost.¹¹

⁹ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přepracované a doplněné. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 20.

¹⁰ MÜHLPACHR, P. *Základy gerontologie*. Brno MSD, 2008, s. 18.

¹¹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. přepracované vyd. Praha: 2006, s. 332.

Vágnerová:

- 60 – 75 let období stáří raného,
- 75 a více let období stáří pravého.¹²

Kalvach a Mikeš:

- 65 – 74 let senioři mladí,
- 75 – 84 let senioři staří,
- 85 a více let senioři velmi staří.¹³

Mühlpachr:

- 65 – 74 let mladí senioři,
- 75 – 84 let staří senioři,
- 85 a více let velmi staří senioři,
- 90 + dlouhověkost.¹⁴

¹² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie 2. : dospělí a staří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 299.

¹³ KALVACH, Z., MIKEŠ, Z. *Základní pojmy – stáří, gerontologie a geriatrie*. Praha: Grada – Avicenum, 2004, s. 47 – 50.

¹⁴ MÜHLPACHR, P., SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2004, s. 21.

1.4 Stáří z pohledu historie

Tuhle kapitolu bych započal jedním přirovnáním. Mnohdy se při pohledu na pubescenty a adolescenty, snižujeme k takovým výrokům jako: „*ta dnešní mládež je hrozná, to my jsme byli....*“ Ne nebyli jsme, protože o nás si to stejné zase říkali naše rodiče a o nich zase jejich rodiče atd. Proč to vůbec říkám? Dnes říkáme: „*dříve měla společnost k seniorům větší úctu*“.

A historie vypovídá.

Již ve starém Řecku měli senát. Slovo senát vzniklo z řeckého senex, což jest starý. Platón ve svém nejslavnějším díle psal o tom, že těmi kdo mají, ve státě vládnout jsou starci. Dalo by se tedy usuzovat, že staré Řecko mělo v úctě staré lidi. Jenže také víme, že vlastnosti připisované stáří, jako je moudrost, rozvaha, trpělivost, laskavost, životní zkušenosti a jiné nemají všichni starci. Neměli je tedy i v dávných dobách a proto stejně jako dnes byli takový staří lidé na okraji společnosti. Ti, kteří byli oslavováni a ctěni byli jen z úzké vládnoucí vrstvy. Naopak starci nemajetní, neurození se potýkali s opovržením a mnohdy umírali špinavý bez domova na ulicích hladem. Zdali se vůbec stáří dožili, neboť průměrný věk byl v té době kolem 25 let¹⁵ a toho vyššího se dožívali většinou jen ti majetní a vznešení.

Existence zákonů na ochranu starců, nám dává důkaz o tom, že s nimi nebylo ve společnosti zacházeno příliš vhodně. Úvahy filozofů té doby o krásném moudrém stáří jsou tak spíše sny a realitou je pochmurné stáří.¹⁶

Napříč kontinenty jsou známi příklady vyhánění i zabíjení lidí, někdy dokonce snědeny vlastní rodinou po prokázání zbytečnosti.

Ne vždy však během historie bylo stáří chápáno negativně. Např. východní kultury. Příkladem je Japonsko, s tradiční úctou ke stáří kde např. vícegenerační soužití trvá dodnes.

¹⁵ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přepracované a doplněné. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 22.

¹⁶ HORSKÁ, P. et al. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, s. 45.

1.5 Senior v dnešní době

Po dobách starodávných kdy to měli senioři ve společnosti velice těžké přes dobu například Anežky České, kdy se o nemocné, chudé a opuštěné starala především církev a dalo by se tak říci, že to byla první státní pomoc, se dostáváme k moderní společnosti. Ta je pro seniory zatím dobou nejkvalitnější, co se do způsobu kvality života týče.

S demokracií a přerodem společnosti přicházejí výrazné změny. Pro seniory těmi nejpodstatnějšími jsou přechod péče při nemoci či v bezmoci z rodiny na stát a penze.¹⁷

Dnes, v době kapitalistické většina lidí opovrhne dřívějším socialistickým zřízením. Odmlítají se určité zvyklosti jako kdyby komunistické, přitom například v Německu jsou některé z nich zcela normální v životě společnosti. Třeba po pádu komunistického režimu jsme nabrali toho dojmu, že mládí lidé musí vpřed a řídili se snad podle hesla co je staré to je špatné. Nejvíce je to vidět na pracovních pozicích, přitom starší člověk je zkušenější, dělá méně chyb, má nadhled je moudřejší. Nic naplat rychlost, dravost, flexibilita, znalost PC programů a jazyků jsou dnes přednější. Nebo takové odbory. U nás jen jako vzpomínka na R. O. H. jinak ne příliš mocenská organizace, spíše strašák pro zaměstnance aby je po vstupu zaměstnavatel nepustil. Přitom právě v Německu jsou senioři na vysokých postech v zaměstnání a odbory významnou pákou pro sociální spravedlnost.

Odsuzujeme tedy co je staré ale jedno se musí tomu socialistickému státu nechat. Každému občanu na slušné úrovni garantoval sociální jistoty.

Sametová revoluce sebou přináší dobu, která je pro seniory nepříliš růžová. Senioři se dostávají do médií především coby ekonomická zátěž pro společnost nebo k vůli procentuálnímu nárůstu ve společnosti a také jako oběti podvodů či násilnických trestných činů. Takové to mediální masáže prohlubují ne-li probouzejí mezigenerační nesnášenlivost. Demografická panika nám neříká nic o tom, že zaměstnaný senior již není problém ale přínos. Migrace obyvatelstva, penzijní reforma jsou také řešení a koneckonců nikdo neví, co bude.

¹⁷ RABUŠIC, L. *Česká společnost a senioři: sociální, ekonomické a politické aspekty demografického stárnutí české společnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 1997, s. 63.

2. POLITIKA ÚSPĚŠNÉHO STÁRNUTÍ

Politikou úspěšného stárnutí je myšlen možný recept, pro vypořádání se s novým životem, před který je senior postaven vzhledem k změnám fyzických, duševních a sociálních. Alfa a omegou pro zvládnutí tohoto zásadního úkolu třetího věku je krom rodinného vztahu především konstruktivní a hodnotné vyplnění volného času.

1.1 Volný čas

Tak, jako vše má své determinanty není tomu jinak i v případě volného času seniorů. Způsob, jak je, tento čas prožitý zase spolu determinuje kvalitu života lidí a v seniorském věku obzvlášť.

Co tedy určuje volný čas?

Je to především zdraví, ať už fyzické či psychické. Dále osobnostní rysy, socioekonomický status, habitus, rodina, inteligence.

A co vlastně je volný čas?

Všeobecně volným časem nazýváme ten čas, který nám zbyde po čase, ve kterém něco musíme.

Linhart a Vodáková definují volný čas jako čas, ve kterém nevykonáváme nic, co by souviselo se zaměstnáním, péčí o rodinu či činnostmi vedoucí k zachování fyziologického systému.¹⁸

¹⁸ LINHART, J., VODÁKOVÁ, A., a kolektiv. *Velký sociologický slovník*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 1175.

Mluvíme-li, tedy o seniorském volném čase automaticky nám vypadává jeden z podstatných determinantů volného času a to je čas strávený v zaměstnání. Pomine-li tento čas, který pracujícímu jedinci zabírá již jen při 8 hodinové pracovní době, cca. 60% aktivně stráveného dne!, musí se tahle ohromná časová díra vhodně zaplnit, neboť úspěšná realizace tohoto úkolu třetího věku determinuje kvalitu života, v tomto období ontogeneze. Jak toho nejlépe dosáhnout, nám řeknou již samotné volnočasové aktivity, které jsou názvem níže popsané kapitoly.

Každý z nás dělá ve svém volném čase něco jiného, ne jinak tomu je u seniorů. Vůbec v přístupu k seniorům se tak musíme chovat. Pomineme-li citové nuance v trpělivosti nad jeho konáním, je to pořád především člověk. Člověk stejný jako každý jiný, téže látky.

O stránku výše jsem se zamyslel nad časem, který nám zůstane, když odejdeme do penze. Po konzultaci se seniorem tenhle menší propočít musím doplnit o jedno zjištění. Člověk se stářím zpomaluje, vše mu trvá déle a proto, mu zůstane tolik času jen teoreticky. Vše je relativní a vše je individuální, viz biologický věk.¹⁹

1.2 Volnočasové aktivity

Individuálnost vyplnění volného času nám proto přináší rozmanité činnosti, které nazýváme volnočasovými aktivitami. Například jinak nám bude vyplňovat volný čas senior, který je v domácnosti než senior v ústavní péči, či domově anebo zdravotně postižený. Dalším rozdělením, při kterém dostaneme odlišně strávený volný čas je senior žijící singl a seniora žijící s někým. Pro všechny však platí, že volný čas by měl být hodnotný, neboť je alfou a omegou důstojného života, „v podzimním čase“.²⁰

¹⁹ DOŇKOVÁ, O. *Vývojová psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012, s. 140.

²⁰ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přepracované a doplněné. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 179.

Volný čas vyplňujeme buď individuálně, nebo organizovaně. V posledním čase nám roste nabídka na různé služby specializující se na seniorskou populaci. Služby pro seniory podporuje i stát. Škoda jen, že například při nápadu u zřízení akce zvané senior pas, nějak pozapomněli, na fakt, že již senioři většinou slevu mají a dokonce podstatně větší, než na zmiňovanou průkazku. Jedná, se zde, o veřejnoprávní organizace. Nicméně nápad je to určitě vítaný. Přibývá podnikatelů, kteří lákají seniory na tento druh slevy a vlastnit senior pas je čím dál výhodnější. Jen ta procentuální částka by mohla být vyšší, neboť částky v soukromém sektoru za poskytované služby jsou finančně náročné i pro pracující lid. A ruku na srdce, peníze jsou přeci jenom menší než mzdy.

Na různé akce však senior kromě peněz potřebuje zdraví.

Všeobecně senior pro hodnotné prožití své životní etapy potřebuje především zdraví a to jak fyzické, tak psychické. V tomto věku ho však začíná být jako šafránu proto si jej musí udržovat. Jak k tomu může přispět on sám, uvádím níže. Nutno dodat, že pojmy jako stárnutí, psychické a fyzické zdraví jsou si vzájemnými determinanty. Nebudeme-li tedy ve stáří podporovat kognitivní funkce, jelikož se nám horší, dostaneme strach, vyvodíme si z toho závěr, že už jsme slabý, nezvládáme současný život. Při této příležitosti je nutné, aby v nás strach spustil motivační faktor. Nedojde-li k tomu, přichází na řadu snížení sebevědomí a obava z neúspěchu při činnostech a jednání, v životě. To má za následek dále pasivitu v těchto věcech a následné prohlubování špatného fyzického i psychického zdraví.²¹

²¹ KLUCKÁ, J., VOLFOVÁ, P. *Kognitivní trénink v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, s. 12.

Základní aktivity pro podporu kognitivních funkcí

- ✓ Myšlení – nachystat si problém se snahou k vyřešení, nejde ani o to problém skutečně vyřešit, je-li to vůbec možné ale o namáhání mozkové kůry. Prostřednictvím myšlení dochází k asociacím rozdílných představ, vjemů či symbolů, z kterých odvozujeme své názory.
- ✓ Jazyk a řeč – procvičování si slov, které patří do stejné kategorie pojmů (synonymum). Ve stáří dochází k poruše vybavování si slov a následné verbální fluanci.
- ✓ Pozornost – například: pexeso, scrabble, puzzle, hleděj rozdíl sledování dvou obrázků.
- ✓ Paměť – například: luštění křížovek, slovní kopaná, učít se text.
- pozornost a paměť, jsou potřebné pro naše myšlení.

Vhodné pohybové aktivity

Mezi nejvhodnější pohybové aktivity pro život v seniorském věku, patří zejména plavání, dlouhé vycházky nebo turistika, cvičení pilates, protahovací a uvolňovací, cvičení ve vodě.²²

Pohybové aktivity jsou přínosné jak pro zdraví fyzické tak duševní.

Nejdůležitější klady pohybových aktivit pro tělesnou stránku člověka:

- ✓ podpora správné funkce kardio-vaskulárního oběhu,
- ✓ podpora správné funkce respiračního systému,
- ✓ prevence vzniku metabolického syndromu,
- ✓ lepší imunitní systém,
- ✓ vlivem jiného dýchání, lepší prokrvení mozku,
- ✓ pohyb nás udržuje v pohyblivosti.

²² SUCHÁ, J. *Hry a činnosti pro aktivní seniory*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 54.

Nejdůležitější klady pohybových aktivit pro psychiku člověka:

- ✓ při aktivním pohybu produkuje tělo serotonin, který má pozitivní vliv na nervový systém – ovlivňuje náladu,
- ✓ dochází k lepšímu prokrvení mozku, což vede ke zlepšení kognitivních funkcí,²³
- ✓ pomáhá proti stresu,
- ✓ zlepšení kvality spánku,
- ✓ pozitivní vliv na sebe obslužnost, sebevímání i sebehodnocení,
- ✓ udržuje a podporuje socializaci.

Dalšími aktivitami vedoucí k „seniorství s úsměvem“ je zpěv, hudba a tanec. Může se jednat jak o samostatně vykonávané disciplíny, tak o aktivity zcela propojené. Dále můžeme tyto aktivity rozdělit podle zapojení v činnosti na aktivní a pasivní. Samozřejmě je většinou lepší aktivní zapojení, neboli samotné vykonávání činnosti. Někdy však i pasivní činnost je zapotřebí stejně jako zapojení aktivní. Takovým příkladem je například hudba a zpěv. Jedinec může hrát na hudební nástroj a zpívat. Zapojí tím, smysli, motoriku, paměť ale může také hudbu poslouchat a v případě relaxační hudby nemáme snad nic dostupnějšího, nepočítám-li léky či drogy, k uvolnění napětí, odpočinku či navození dobré pohody.

Navštěvování kulturních, společenských, sportovních akcí (např.: divadla, výstavy, zábavy, cvičení...), ne však jen jejich navštěvování ale také organizování. Pro organizované aktivity jsou nejvhodnější volná sdružení seniorů, seniorské kluby či svazy. Pro seniory jsou také zřizována státem či jejími krajskými úřady Centra pro seniory.

²³ SUCHÁ, J. *Hry a činnosti pro aktivní seniory*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 53.

1.3 Vzdělávání seniorů

Jak více můžeme trénovat kognitivní funkce než učením.

Vzdělávání seniorů je tak velmi významným faktorem pro podporování a udržování nejen bystré mysli. Kromě nabytí vědomostí, senioři získávají sebevědomí, které ovlivňuje jejich sebehodnocení a napomáhá tak, k prevenci pesimistického vidění světa. Dále se podílí na prevenci proti segregaci jedince. V ne poslední řadě je jednou, z podstatných ne-li tou nejhlavnější aktivitou vedoucí k hodnotnému životu.

Vzdělávání neznamená jen chození do škol a sbírání jedniček.

Vzdělávání začíná při získávání informací i v samostudiu odborné literatury. V organizovaném měřítku se jedná o různé kroužky, které přechází v odbornější vzdělávací kurzy v klubech a centrech pro seniory. Pro ty, kterým je tenhle způsob vzdělávání málo, je tu síť univerzit třetího věku. Univerzity třetího věku jsou hojně podporované univerzitami klasickými. Výsledkem nemá být vzdělávání připravující studenta pro zaměstnání ale převážně osobnostní rozvoj, nabytí vědomostí, obohacení pro život, socializující činnost a radost stárnoucího jedince. Nemusí tomu však být navěky, vzhledem k demografické změně obyvatelstva, bude kvalifikovaných seniorů zapotřebí stále více. Není tedy nepředstavitelné, že se univerzity třetího věku stanou pilířem vzdělávacího systému pro větší zaměstnanost seniorů.²⁴

Dnes si každá univerzita či vysoká škola pravidla vzdělávání v univerzitě třetího věku řídí sama. Jedná se tak např. o několikaleté programy vzdělávání ve formě přednášek, cvičení a seminářů na různá témata, od cizích jazyků přes háčkování a správnou výživu po historii a moderní technologie konče. Cena semestru je v řádu stovek korun. Neobvyklá není dvouhodinová výuka jednou za čtrnáct dní. Podmínkou k přijetí je přiznání starobního důchodu nebo invalidního, středoškolské vzdělání ale existují i výjimky. Podání přihlášky a zaplacení správného poplatku. Studuje se při vysokých školách na akademické půdě,

²⁴ RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, I. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 163.

samotné vzdělání však takovou cenu nemá. Po úspěšném absolvování dostane studující certifikát o vykonání příslušného kurzu na univerzitě třetího věku.

Jak již jsem dříve uvedl, jedná se zde především o nástroj k obohacení seniora. Do budoucna počínaje současností je další vzdělávání seniorů vhodnou návratnou investicí nejen pro samotné seniory ale především pro stát. S přibývajícím počtem seniorů, bude v jeho zájmu, aby Naši starší občané byli občany aktivními. Představitelé vlády by aspoň tak často nemuseli říkat, jak velkou zátěží jsou pro rozpočet senioři. Politici spolu s médií se vůbec významně podílí na demografické panice ve společnosti.

1.4 Rodinné vztahy

Kdo by měl být pro seniora tím nejpřirozenějším poskytovatelem pohody, radosti, štěstí a tlumení negativních dopadů v těžkých chvílích života když ne samotná rodina.

Dobře fungující rodina založená na vzájemné lásce je pro seniora páteří úspěšného stárnutí. Člověk, který se nemůže, v těžkých chvílích opřít o vlastní rodinu propadá beznaději. Je-li to člověk nacházející se již tak v nesnadné etapě svého života je prožívání této situace daleko markantnější. Přichází smutek, deprese, rezignace na život následná segregace a při tom nejčernějším scénáři i smrt v zapomnění.

Pojetí rodiny se stále mění. V průběhu minulého století se z vícegeneračního soužití, rodičů, jejich potomků se sezdanými partnery a dětmi, vlivem silného sociálního státu, odrostlé děti začali osamostatňovat a zakládat rodiny ve svých domech. Při tomto fenoménu své doby vzniká jev, při kterém začíná starostlivost, péče a pomoc jít v převážné většině jen jedním směrem a to od rodičů k dětem. Stát naučil děti, aby se o své rodiče ve stáří nestarali a odložili je do domova důchodců. Svět peněz trestá starostlivost o své rodiče, kdo by s nimi chtěl zůstat doma a pečovat o ně silně by to pocítil na svém rodinném rozpočtu.²⁵

²⁵ KOUKOLÍK, F. *Josefu Švejkovi je 30 milionů let*. Praha: Galén, 2002, s. 48.

3. PROBLÉMY SENIORŮ VE SPOLEČNOSTI

S přibývajícím věkem dochází u jedince ke snížení tělesné i duševní zdatnosti. Tento fakt a někdy až stupidita jedinců z ostatních věkových skupin mají za následek různé neetické projevy vůči seniorům.

3.1 Ageismus

Ideologie vycházející z přesvědčení, že stáří není kvalitativně srovnatelné období například s dospělostí, se nazývá ageismus. Jde tedy o diskriminaci na základě věku jedince či příslušností k určité věkové skupině. Nástrojem jsou zde stereotypní představy a názory v mysli jedinců ostatních věkových skupin společnosti.²⁶

První a také nejvíce rozšířenou definicí, je definice amerického psychiatra Roberta Butlera, který ageismus pojal jako diskriminaci a stereo typizaci lidí pro jejich stáří. V dnešní době se používá pojmů diskriminace na základě věku či věková diskriminace. Tato definice příliš nevystihuje to, co by vystihovat měla neboť tak na stejnou úroveň, pravděpodobně aby se další věkové skupiny necítili diskriminováni, dává diskriminaci ne starých lidí pro jejich mladý věk. Není se čemu divit, v době kultu mládí. Je to ale srovnatelné? V čem je třeba rozdíl, když se řekne, dvacetiletému na to jsi ještě mladý a naopak např. padesátiletému na to už jste starý? Na první pohled v principu to stejné ale jaký má tenhle soud vliv na psychiku těch dvou? Mladý, vchovaný v kapitalistické společnosti a žijící ve společnosti podobající se životu „typu džungle“ agresivnímu, dynamickému, tvrdému tedy pojmy jemu blízké a starý, vchovaný v socialistické společnosti podobající se životu v ZOO. Jde tu především o nízké sebevědomí a schopnost se přirozeně prosadit neboť komunistická ideologie vyčnívání z řady spíše trestala. Nízké sebevědomí má vliv na jednání člověka. Ne příliš sebejistý senior, tak např. při záporné odpovědi na poptávku o zaměstnání s odkazem na jeho věk prožívá pravděpodobně mučivé trápení při představě, co s ním bude dál.

²⁶ VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace-ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Praha, Brno: VÚPSV, 2005, s. 5.

Dnešní společnost, která má podobu mladé, žravé, dravé a nemilosrdné feny produkuje ageismus, který se podílí na segregaci jejich stárnoucích jedinců. Jen při kultu mládí, mohou vznikat takové rozdíly při hodnocení mládí a stáří:²⁷

- ✓ mladí mohou být egocentričtí a nepříjemní bez toho aby na ně bylo poukazováno jako na zatrpklé dědky,
- ✓ mladí lidé mohou informovat své okolí o svých častých onemocněních a nikdo jim neřekne, že to patří k věku,
- ✓ mladí lidé, kteří jsou pomalý a dělají chyby, nejsou hodnoceni jako nemohoucí a senilní,
- ✓ mladý muž, může na veřejnosti sdělovat své sexuální zážitky či choutky, udělá-li to postarší pán je častován výrazy jako oplzlý děda,
- ✓ zapomene-li na něco mladší generace, řekne se, to se stává ale, jedná-li se o seniora, následuje: „no jo to je ta skleróza“.

3.2 Šikana, neúcta, podvody

Ruku v ruce a jakýmsi vyvrcholením ageismu je šikana. Jak už jsem v předcházející kapitole zmínil, v dnešní společnosti se vše podřizuje mládí a tak stáří zůstává na pokraji zájmu. Pro společnost je stáří přítěží, lidé i díky demografické panice a vlastnímu strachu ze stárnutí ztrácí k seniorům úctu. Místo úcty převládá nezájem až opovržení, což pro mladší ročníky a bezcitné jedince představuje signál legitimizující až agresivní chování vůči osobám seniorského věku.

Média nám přinášejí nespočet zpráv, kdy jsou senioři přepadáváni na ulicích. Trendem se stali podvodné návštěvy u seniorů přímo doma či televizní pořady, s věštěním kdy diváci zaplatí i tisíce korun aby se dozvěděli budoucnost například z čmáranice příslušné vědmy.

²⁷ TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus – průvodce stereotypy a mýty o stáří*. 1. vydání. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, Ústav lékařské etiky 3. LF UK a FN Královské Vinohrady, 2002, s. 12.

V paměti nám určitě zůstává dokument Sylvie Dymákové, Šmejdi z roku 2013, který usvědčuje lidský hyenismus. Hlavními představiteli jsou zde senioři a bezcitní lidé, kteří jim vnucují v zamčeném sále koupi nekvalitních výrobků za desetitisícové částky. Metody prodeje jsou psychické násilí, ponižování, vyhrožování zkrátka porušování lidských práv a svobod.

Někteří senioři jezdí na předváděcí akce i opakovaně, stejně tak si pouští televizi. Slyší na hezká slova. Jejich potomci jim pak nadávají, že podepsali nevýhodné smlouvy nebo proč je pouštěli vůbec do domu, ale měli by si uvědomit, že rodičům třeba něco schází. Možná ty hezká slova, možná se cítí jen sami, možná vůbec nějaká slova...

3.3 Násilí v rodině

Bohužel někteří lidé nedbají božího přikázání o ctění otce a matky a naopak ho silně porušují násilím vykonávaných na nich. Takto postižení senioři jsou tímto celospolečenským jevem frustrováni ale většinou ho kvůli studu a také strachu, že by o své potomky nadobro přišli, tají. Třetím osobám se svěřují, až jde vážně o život.²⁸

Nejčastějšími pachateli domácího násilí na seniorech jsou děti nebo vnuci.

Faktory napomáhající ke vzniku násilí:

- ✓ nesoběstačnost, dlouhodobé zdravotní postižení seniora,
- ✓ nedostatek sociálních kontaktů seniora,
- ✓ špatné rodinné vztahy,
- ✓ komplex méněcennosti u dětí,
- ✓ sociální patologie dětí.

²⁸ Kalvach, Z., Zadák, Z. *Geriatric a gerontologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004, s. 861.

Druhy násilí:

- ✓ psychické (citové vydírání, zesměšňování, urážky, zákazy, vyhrožování, atd.),
- ✓ fyzické (jakékoliv tělesné ublížení),
- ✓ sexuální (od sexuálního obtěžování po znásilnění),
- ✓ sociální (zamykání v bytě, místnosti, sklepě, znemožňování styku s jinými lidmi, neumožnění telefonování, atd.),
- ✓ ekonomické (odebrání příjmů, nemožnost hospodařit se svým majetkem podle své vůle, neplacení nájmu, atd.),
- ✓ emocionální (je-li agresivita útočníka namířena proti věcem, ke kterým má oběť citový vztah.

3.4 Týrání v zařízeních sociální péče

Ageismus, nedostatek financí na reformu sociálních služeb a sociálních služeb obecně, nedostatečně kvalifikovaný personál a nedostatek kvalifikovaného personálu, nedostatečná kontrola poskytování sociálních služeb, neodbornost vedoucích pracovníků, nekvalitní péče o zaměstnance při prevenci a vzniku syndromu vyhoření, nezájem rodinných příslušníků. To bývají hlavní důvody vzniku týrání seniorů.²⁹

Psychické týrání

Jde o záměrné bezcitné chování vůči klientu. Může jít vyloženě o promyšlený způsob jak uškodit nebo o pracovníka s nulovou empatií. Jedná se např. o posmívání, urážky, ponížení, šikanování, vysmívání se, že nepřijela návštěva, zabraňování v uskutečňování různých potřeb klienta apod.

Výsledkem bývá silně úzkostná osobnost plná strachu, která rezignuje.

²⁹ MALÍKOVÁ, E. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 277.

Fyzické týrání

Působení tělesné bolesti a neposkytování činností vedoucí k uspokojení základních biologických potřeb. Dále se jedná také o neposkytnutí pomoci při bolesti. Neprovádění ošetrovatelských úkonů.³⁰

Výsledkem fyzického násilí jsou viditelné stopy na těle postiženého a také naraženiny, zlomeniny, otoky. Možnost vnitřního krvácení. Psychická újma.

Ekonomické násilí

Odebrání finančních příjmů. Nemožnost rozhodování o vlastním majetku.

Výsledkem ekonomického násilí je psychická újma a zanedbaný stav klienta jak po stránce zdravotní tak sociální, neboť finanční prostředky nejdou na služby, které by klient potřeboval.

³⁰ MALÍKOVÁ, E. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 278.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMU

Dnešní společnost se zdá být až příliš orientovaná na mláď, alespoň podle obrazu jaký nám přinášejí média. Díky tomu, že společnost je interaktivní síť a média silným determinantem našich názorů, tento obraz přejímáme, šíříme, žijeme. Jak se pak v této společnosti cítí senioři, nejsou vystaveni ageismu?, snaží se zodpovědět následující výzkum.

4.1 Cíl výzkumu

Cíl výzkumu je zaměřen na problematiku ageismu. Jmenovitě na zjištění u samotných obětí ageismu, seniorů, zdali se cítí oni sami být diskriminováni.

4.2 Výzkumný problém

Jako výzkumný problém, jsem si určil názorovou shodu či odlišnost k danému tématu u seniorů žijících v pobytovém zařízení sociální péče versus senioři žijících v domácím prostředí.

4.3 Druh a metoda výzkumu

Výzkum je pro charakter výzkumného problému tvořen kvantitativní technikou.

Metodou výzkumu neboli nástrojem pro sběr dat je zde dotazník, který je uveden v přílohách pod zkratkou P1. Je vytvořen výhradně pro tento výzkum. Skládá se převážně z uzavřených otázek, ale najdeme zde i otázky otevřené a škálové. Otázek je celkem 20.

4.4 Charakteristika výzkumného vzorku a hypotézy

Sběr empirických dat proběhl při srazech volně se sdružujících seniorů jednoho 5 tisícového nejmenovaného města v okolí Brna. Rozdáno bylo celkem 70 dotazníků. Vyplněno bylo také 70. Aby nedošlo k tzv. „společné práci“, byli respondenti požádáni, aby dotazníky vzali domů a přinesli vyplněné, na příští sraz. 100% úspěšnost vyplnění přisuzuji vlivu mé mámy, která je neformální předsedkyní tohoto uskupení. Tím ji patří velké dík.

Hypotézy:

H1: Seniori se v dnešní společnosti cítí diskriminováni. (Zaměřené otázky: 6 – 19)

H2: Více diskriminovaní si připadají býti seniori žijící v pobytových, sociálních zařízení než seniori žijící doma. (Rozdílové otázky 7,8 a 10.)

5. ZPRACOVÁNÍ, INTERPRETACE A VYHODNOCENÍ DAT

5.1 Výsledky dotazníkového šetření:

Výsledky jsou přepočteny na relativní četnost, udávanou v procentech.

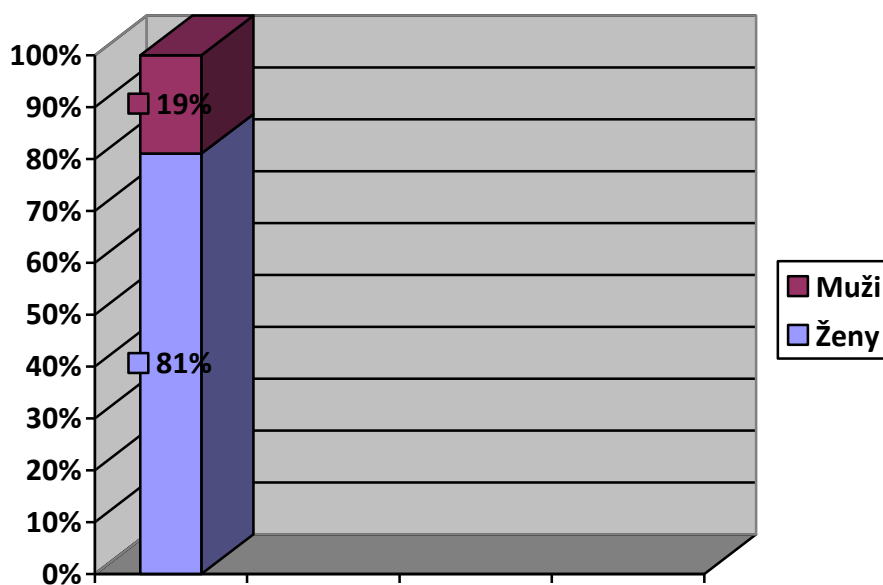
Celkem odpovídalo 70 respondentů.

Otázka č. 1

Byla zaměřena na zastoupení respondentů, z hlediska pohlaví.

Dotazník tedy zodpovědělo 81% žen a 19% mužů.

Otázka č. 1



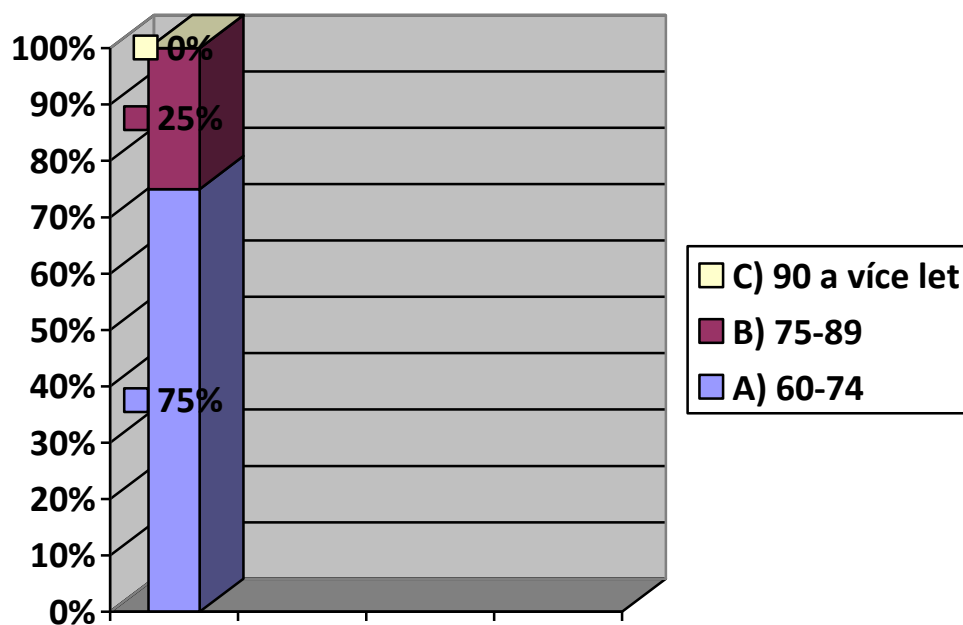
Graf č. 1: Procentuální zastoupení dotazovaných z hlediska pohlaví.

Otázka č. 2

Zjišťovala věk respondentů.

Sedmdesát pět procent respondentů, se přihlásilo, k věku 60 až 74 let. Dvacet pět procent respondentů uvedlo, že je ve věku 75 až 89. Možnost 90 a více let nikdo neuvedl.

Otázka č. 2

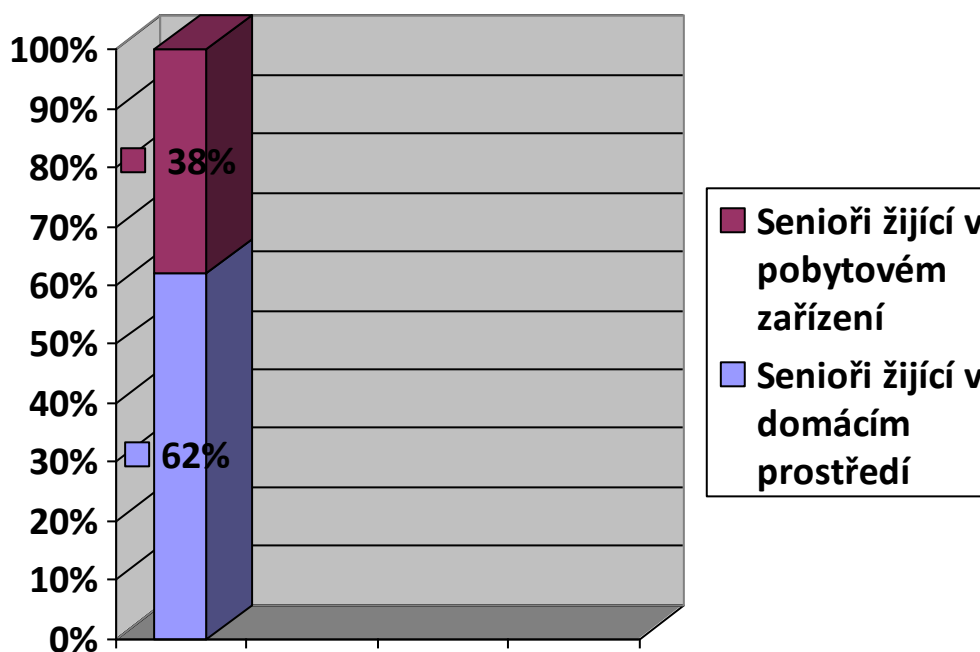


Graf č. 2: Věkové zastoupení mezi respondenty.

Otázka č. 3

Respondenti, v ní uváděli způsob bydlení. Uvedli tak, že 62 % z nich žije v domácím prostředí (vlastní dům, byt, rodina.), kdežto 38 % dotazovaných žije v pobytovém zařízení sociálních služeb.

Otázka č. 3



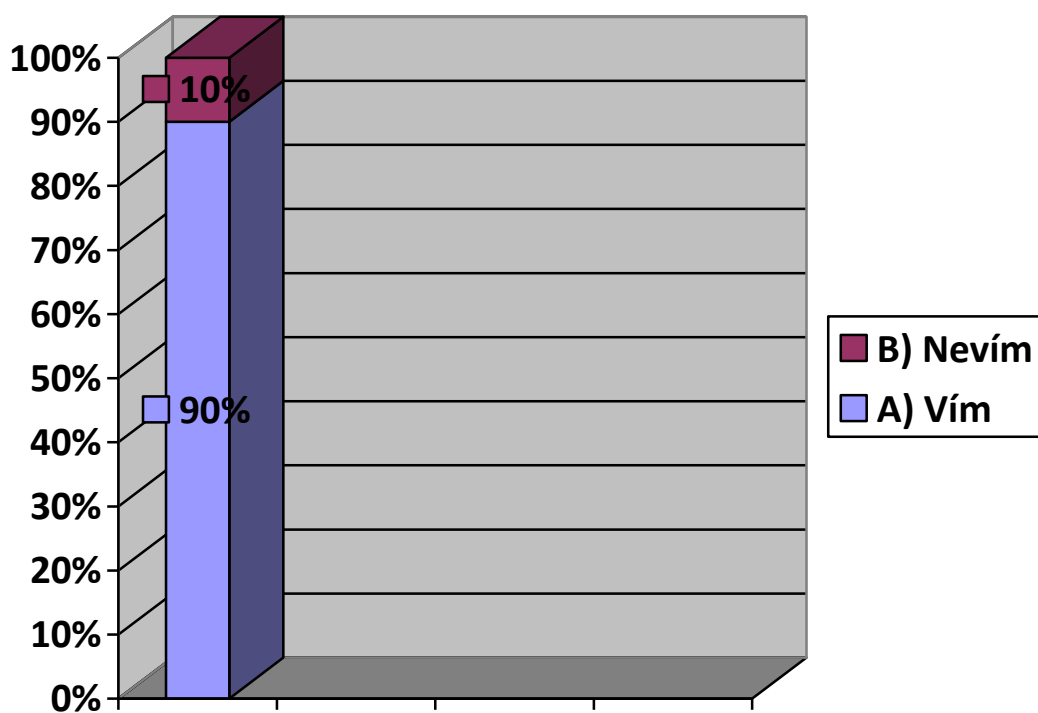
Graf č. 3: Druh bydlení seniorů.

OTÁZKA č. 4

Respondenti odpovídali, zdali ví co je to diskriminace.

Devadesát procent uvedlo, že ví a jen deset procent, že neví.

Otázka č. 4



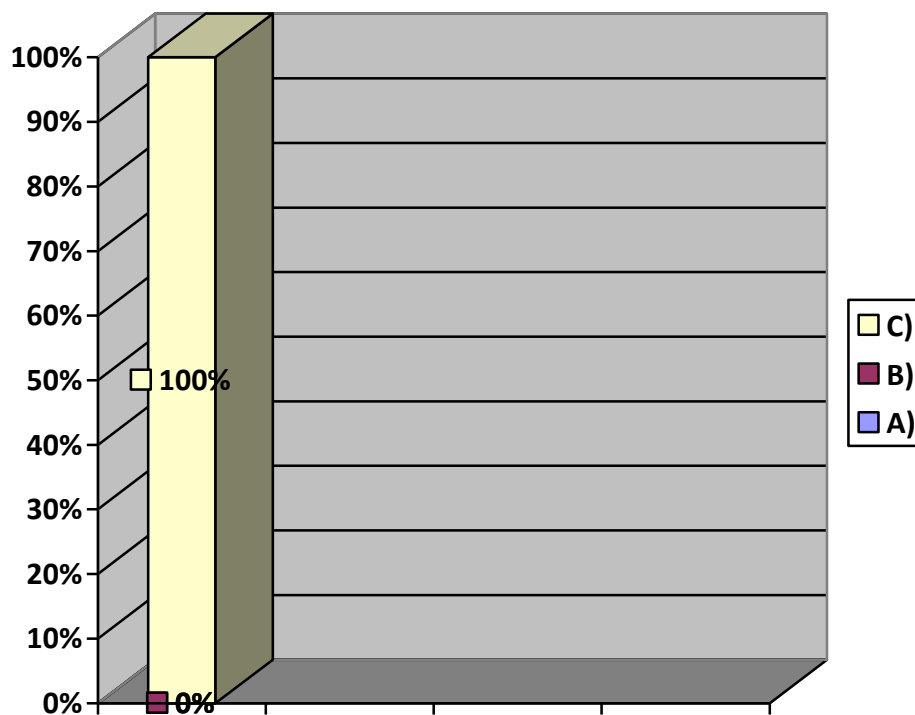
Graf č. 4: Víte co je to diskriminace?

Otázka č. 5

Respondenti si měli vybrat, z nabídky odpovědí co je to diskriminace.

Všichni si vybrali odpověď c) negativní rozlišování lidí na základě příslušnosti k určité skupině, bez ohledu na to jaký člověk je.

Otázka č. 5

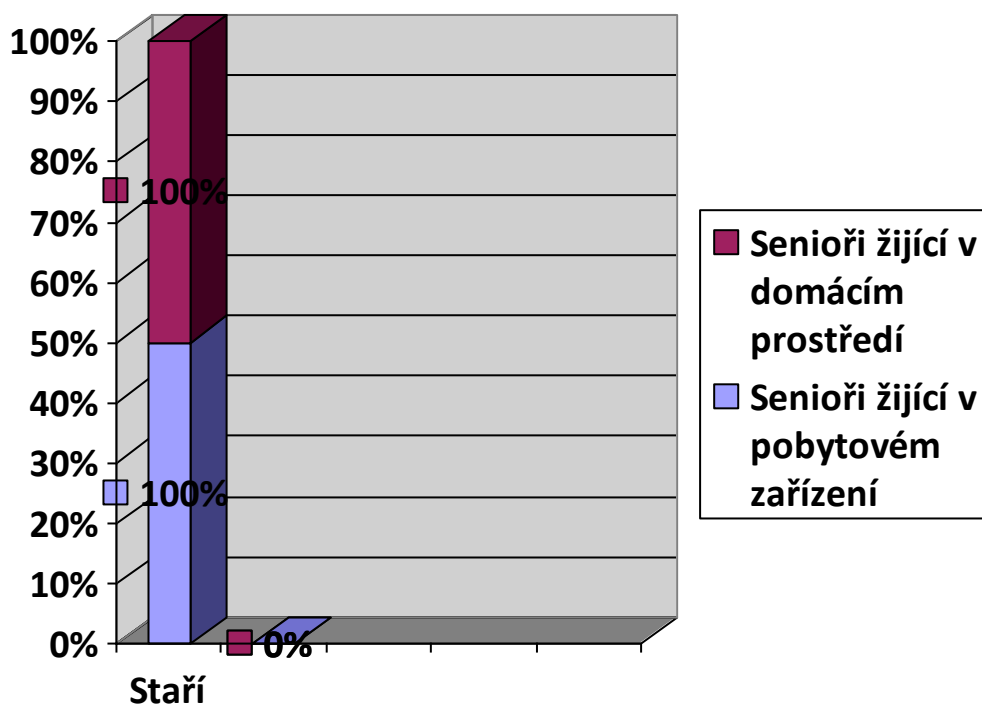


Graf č. 5: Co je diskriminace?

OTÁZKA č. 6

Respondenti odpovídali na otázku, kdo jsou v dnešní době více diskriminováni. Zdali lidé mladí nebo staří. Jak senioři žijící v domácím prostředí, tak i v pobytovém zařízení sociálních služeb shodně odpověděli v neprospěch starých lidí.

Otázka č. 6

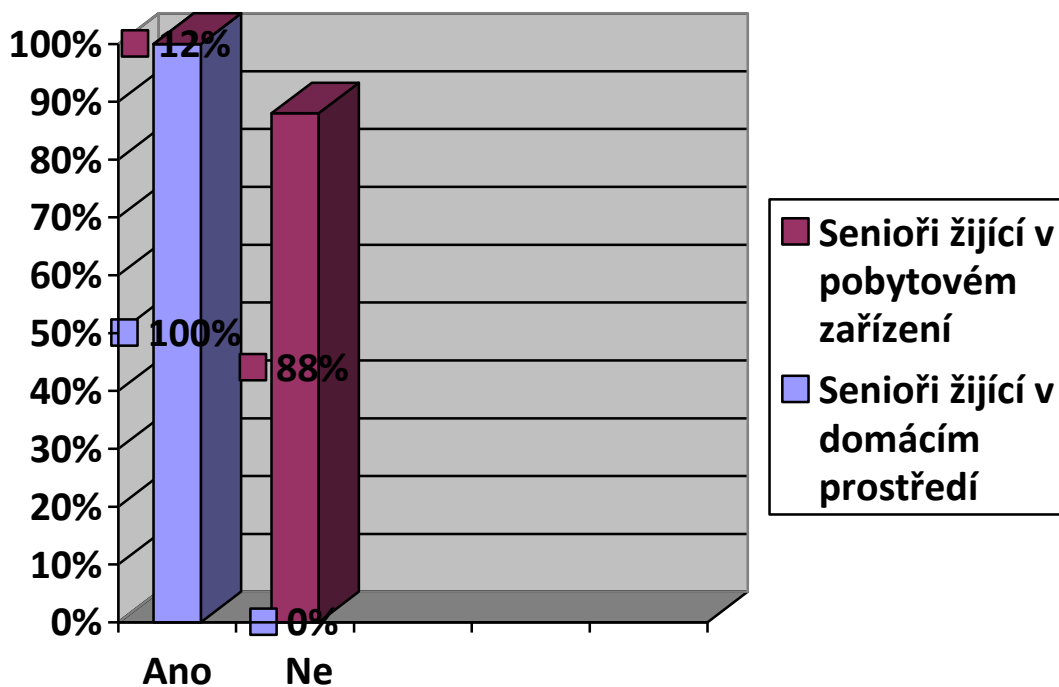


Graf č. 6: Diskriminace mladých či seniorů.

OTÁZKA č. 7

Respondenti měli odpovědět, jestli mohou svůj den a činnosti v něm si organizovat podle vlastního uvážení. Lidé žijící doma uvedli všichni odpověď a) ano, kdežto lidé žijící v pobytovém zařízení soc. péče ano uvedli jen v 12% a 88% uvedlo, že ne.

Otázka č. 7

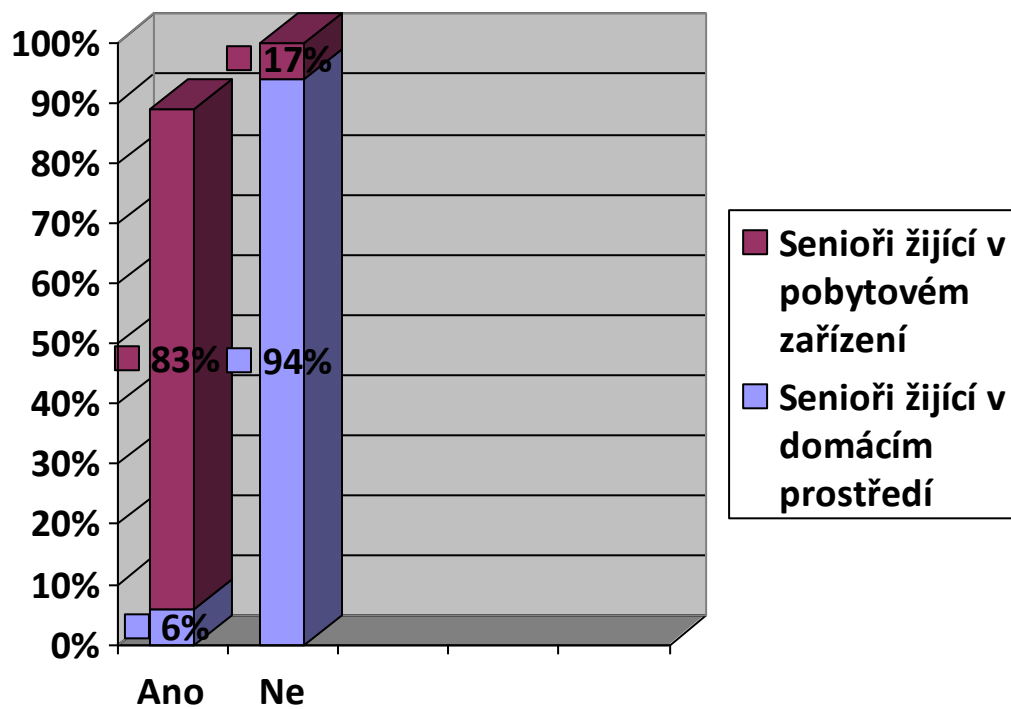


Graf č. 7: Možnost organizace vlastního dne.

Otázka č. 8

Respondenti se zde vyjádřili k otázce familiárního oslovení a tykání. Odpovědi byly zcela odlišné. Senioři žijící v domácím prostředí uvedli v 94%, že se nesetkali s tykáním či oslovením baby, dědo, zatím co senioři žijící v pobytovém zařízení tuto možnost uvedli jen v 17%, kdežto v 83% uvedli, že se jim to stává. To senioři žijící v domácím prostředí, uvedli jen v 6%.

Otázka č. 8



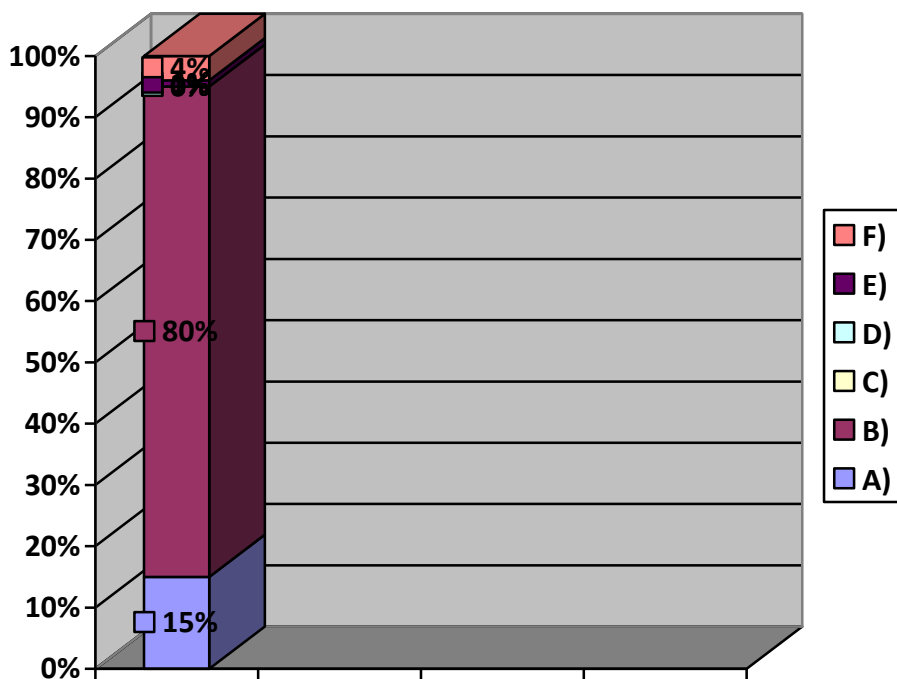
Graf č. 8:

Otázka č. 9

Senioři měli vybrat z nabízených možností jednu, při otázce na základě čeho je diskriminace nejvíce?

V 80% odpověděli na základě věku, možnost b). V 15% na základě pohlaví, možnost a). 4% se vyslovily k možnosti f), která představovala odpověď kvůli rase a 1% se přiklonilo k odpovědi e), což představovalo diskriminaci na základě odlišné sexuality.

Otázka č. 9



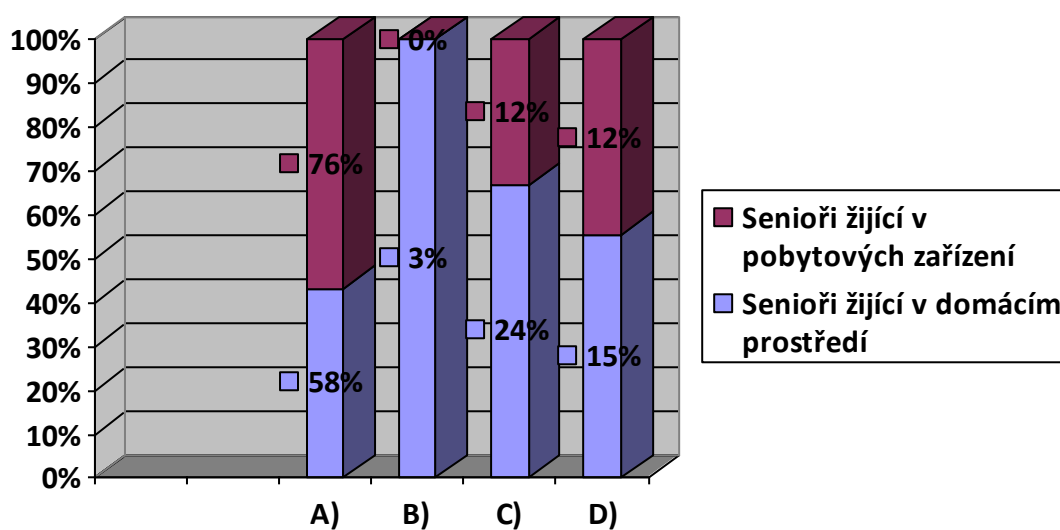
Graf č. 9: Na základě čeho je diskriminací nejvíce?

Otázka č. 10

Otázka zněla: Myslíte, že postavení seniorů ve společnosti: a) je horší než dříve, b) lepší než dříve, c) stejné nebo za d) stále se zhoršující.

Odpovědi respondentů zachycuje graf č. 10:

Otázka č. 10



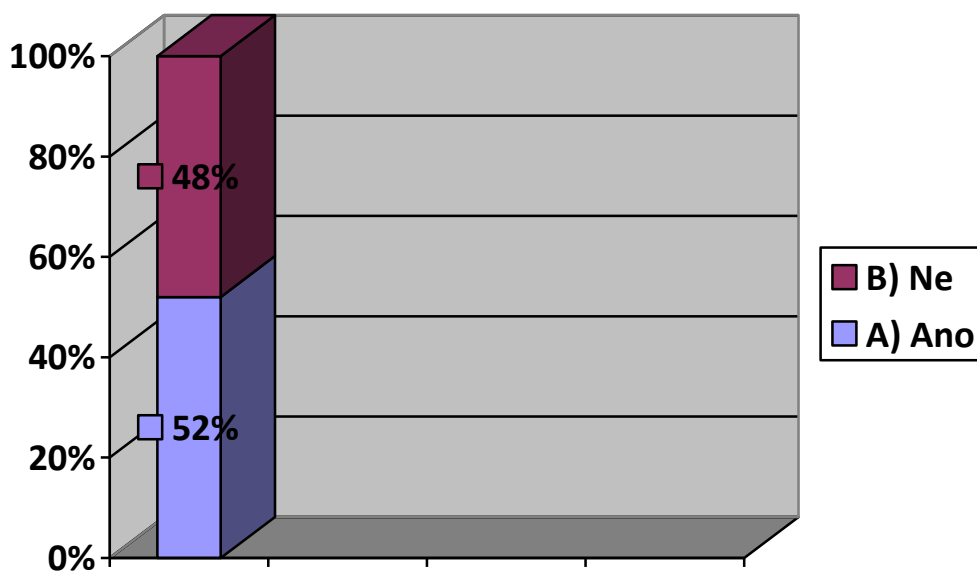
Graf č. 10: Postavení seniorů ve společnosti

Otázka č. 11

Myslíte si, že by Vás brali lidé jinak, kdybyste měl o nějaký ten rok méně?

Respondenti odpověděli v 52% ano a v 48% ne.

Otázka č. 11



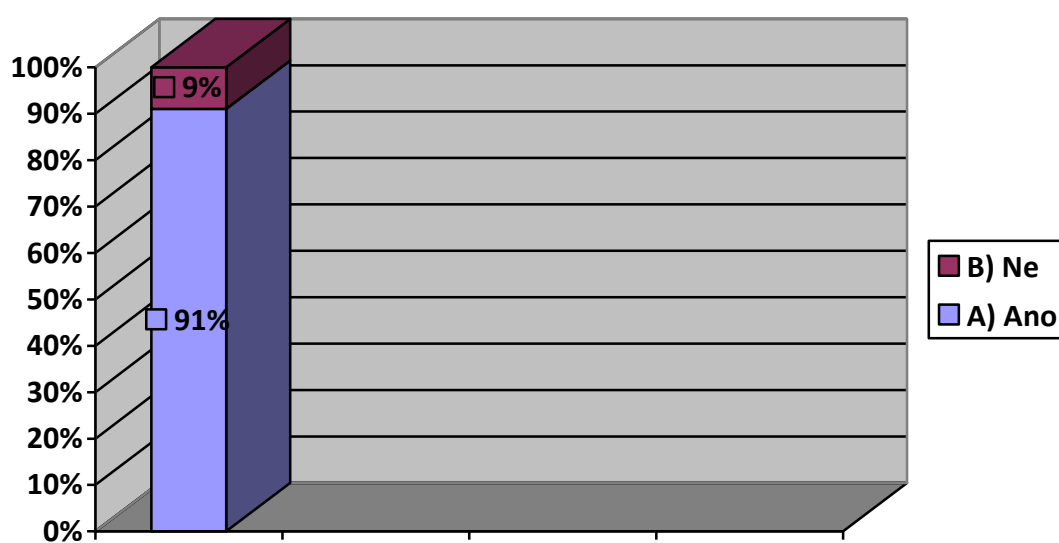
Graf č. 11: Subjektivní pocit

Otázka č. 12

Je dnešní společnost spíše pro mladé? Cítíte se v ní znevýhodněni? Např. moderní technologie (ovládání počítačů, mobilů, bankomatů aj.)

Respondenti odpověděli v 91% ano a v 9% ne.

Otázka č. 12



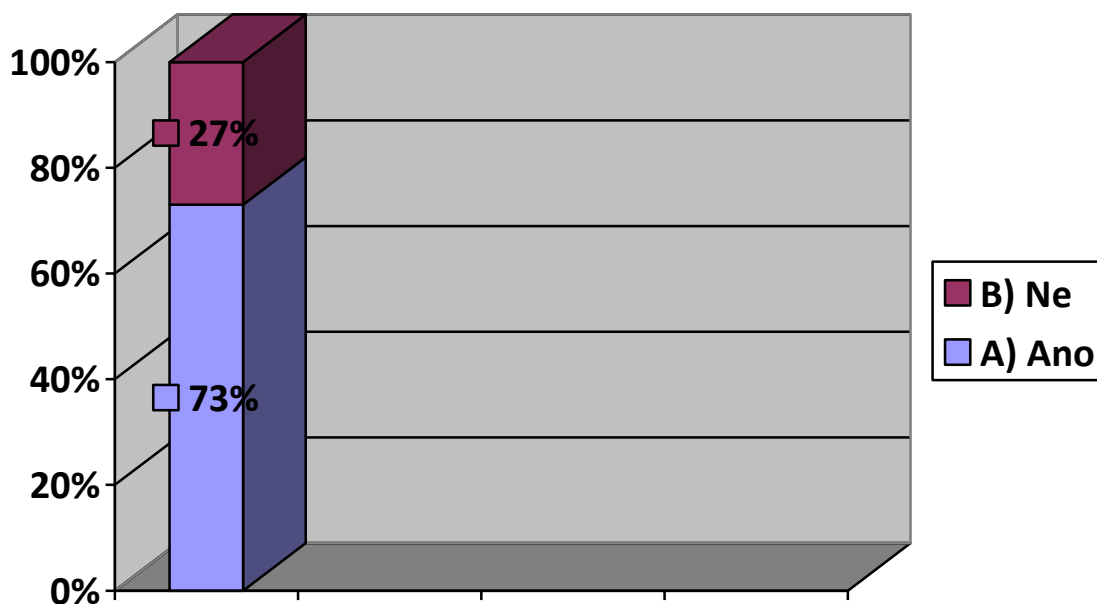
Graf č. 12: Je dnešní společnost pro mladé?

Otázka č. 13

Byl/a jste svědkem nebo se Vám stalo při návštěvě lékaře, že by Vám nebo někomu jinému ve Vašem věku, řekl něco o tom, že máte čas, ale on musí do práce?

73% respondentů odpovědělo ano a 27% ne.

Otázka č. 13



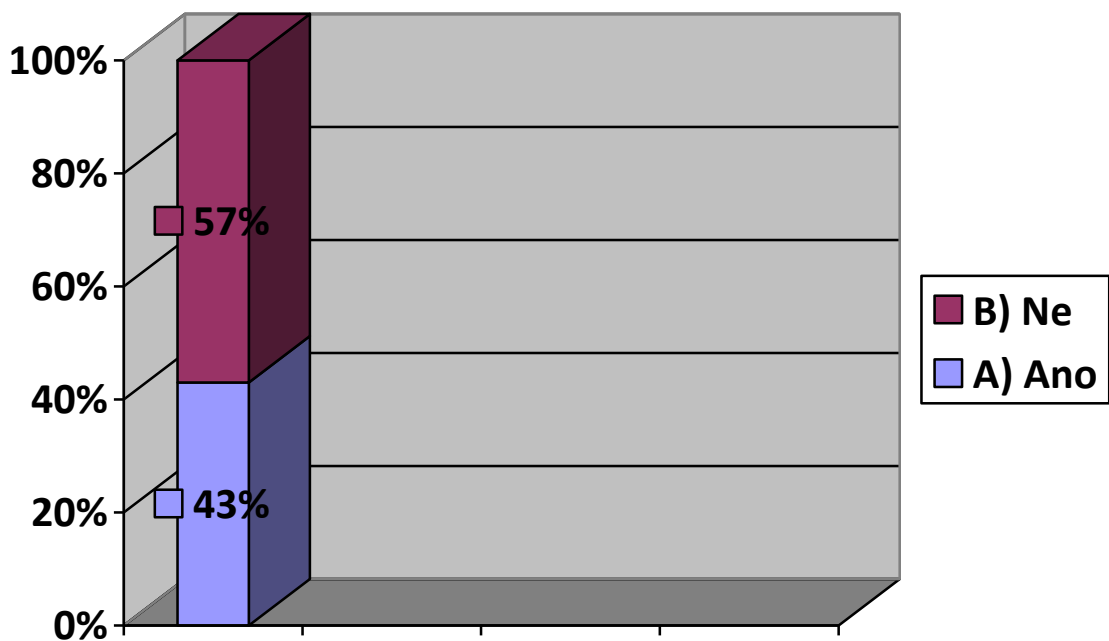
Graf č. 13: Diskriminace u lékaře.

Otázka č. 14

Neslyšel/a jste při nastupování do dopravního prostředku (autobus, vlak, tramvaj, trolejbus, metro.) brblání typu: rychle, nemám čas nebo „to není možný toto“, ach jo, ať už od řidiče či spolucestujících? Nebo pohledy, které by Vám to naznačovali?

Respondenti odpověděli, tak jak nám znázorňuje graf č. 14.

Otázka č. 14



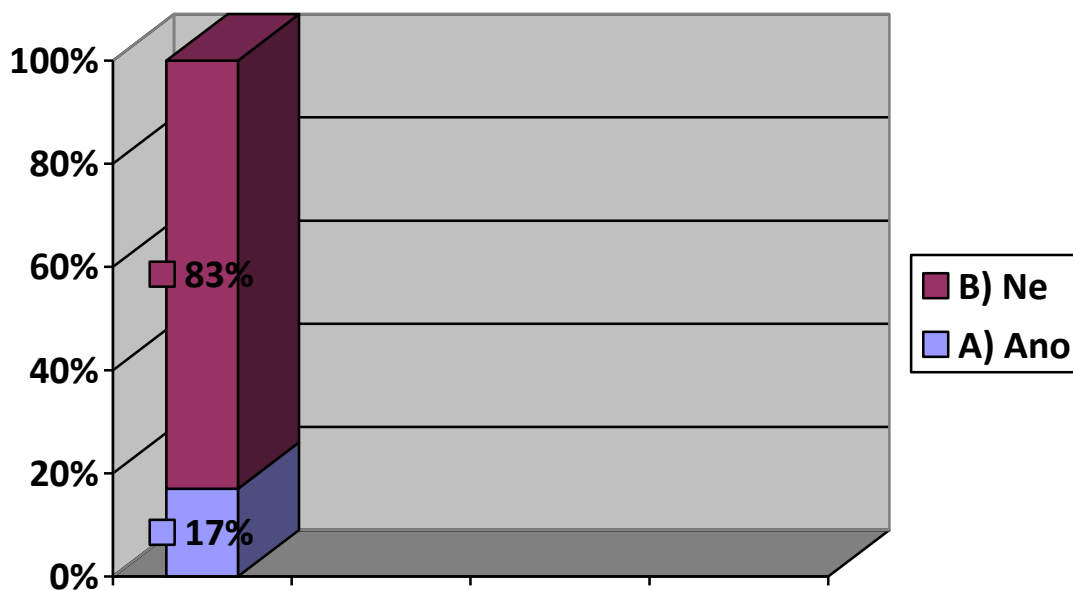
Graf č. 14: Situace při nastupování do dopravního hromadného prostředku.

Otázka č. 15

Pořvával po Vás někdo tak, že z toho bylo patrné, že je to kvůli věku?

Respondenti odpověděli z 83% ne a v 17% ano.

Otázka č. 15

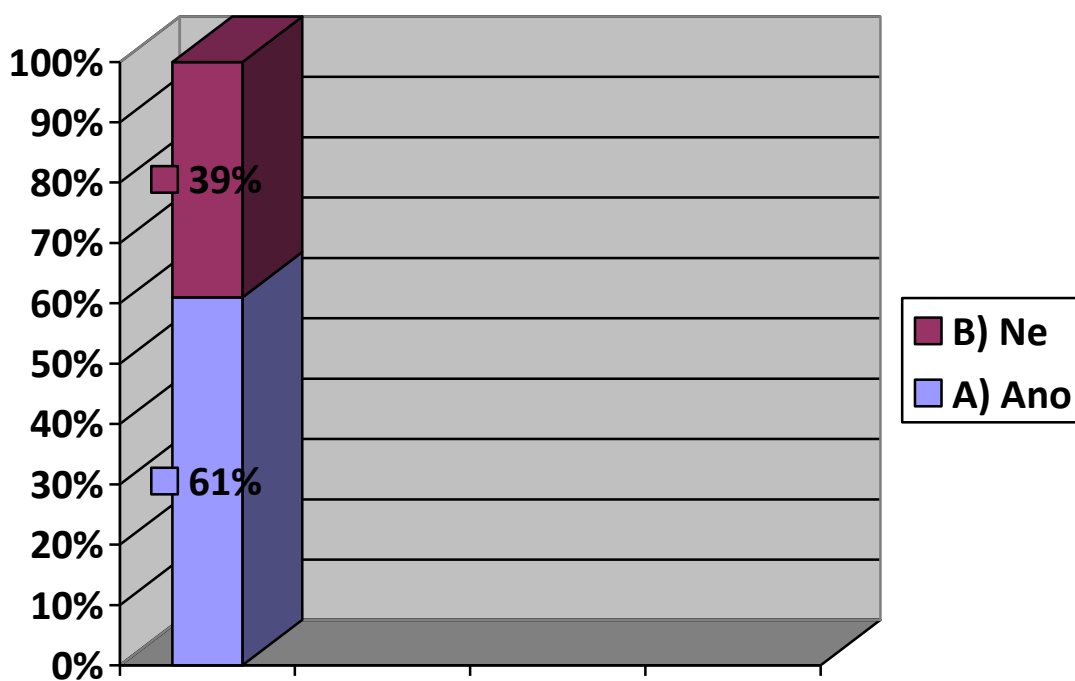


Graf č. 15: Nadávky.

Otázka č. 16

Stalo se Vám někdy, že by se lidé bavili na Váš účet v podobě vtípků o seniorech či narážkách na stáří? Odpovědi znázorňuje graf č. 16:

Otázka č. 16



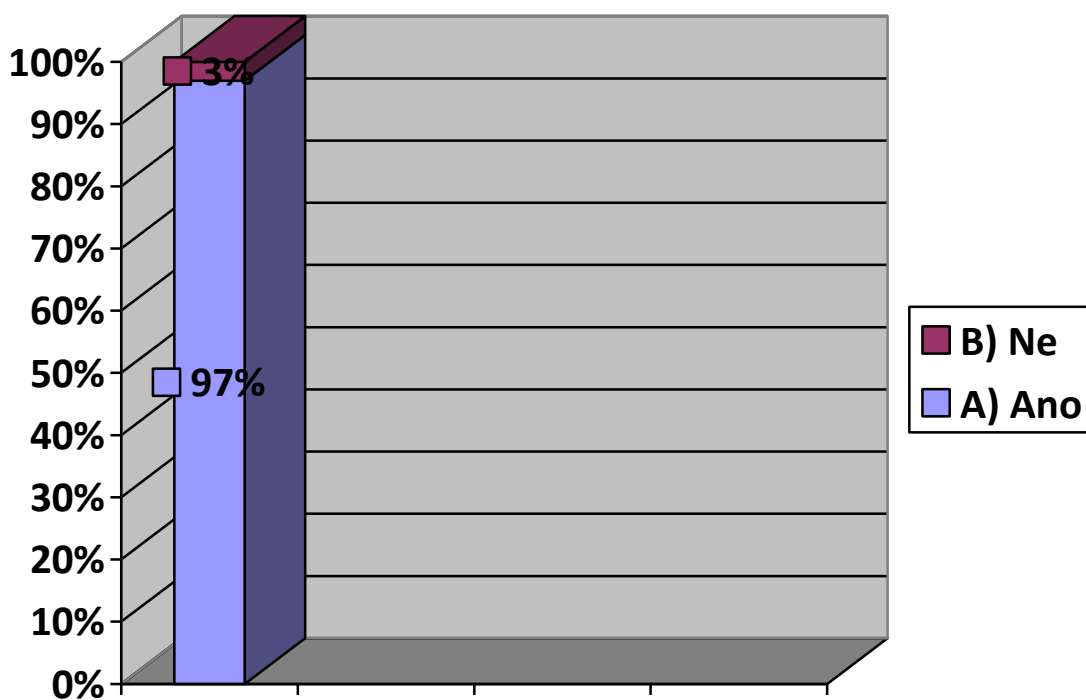
Graf č. 16: Vtipy a narážky na stáří.

Otázka č. 17

Slyšel/a jste někdy o přeplněných supermarketech důchodci, protože jsou slevy?

Respondenti se vyjádřili následovně: 97% tuhle urážku slyšelo a 3% uvádějí, že ji neslyšeli.

Otázka č. 17



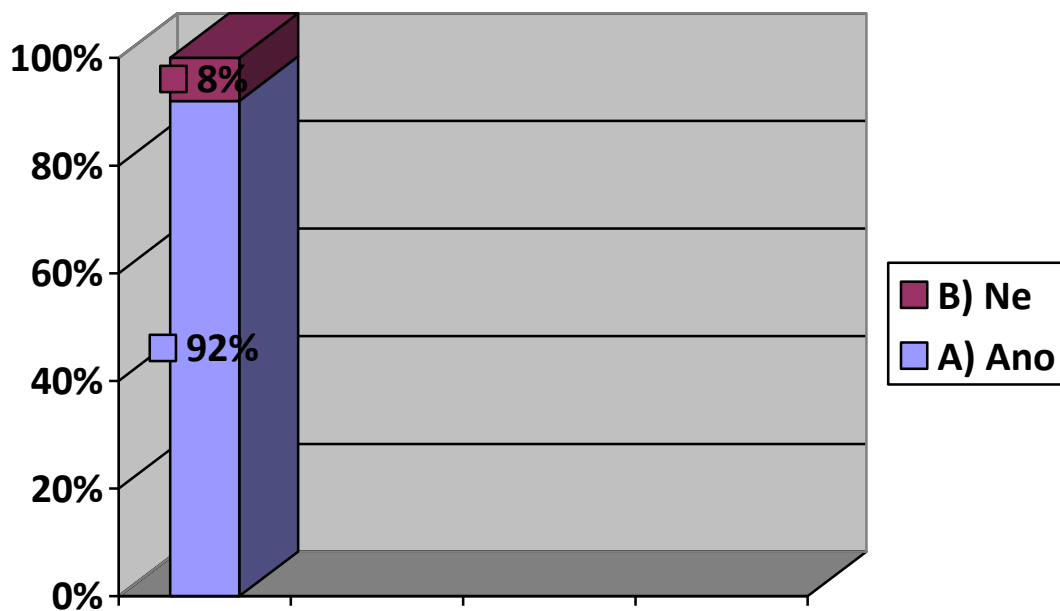
Graf č. 17: Senioři, slevy a supermarket.

Otázka č. 18

Slyšel/a jste nebo cítíte neúctu od mladých?

Respondenti zde zcela jasně vyjádřili, že od mladých cítí neúctu. Jen 8% uvedlo, že neúctu necítí, ale 92% bylo opačného názoru.

Otázka č. 18



Graf č. 18: Neúcta k seniorům.

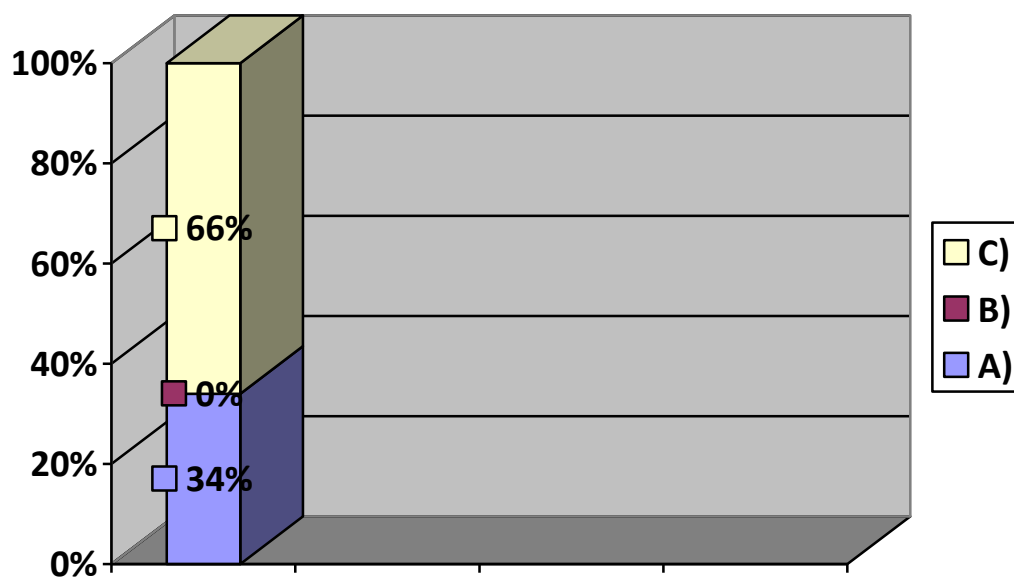
Otázka č. 19

Při žádání v bance o půjčku Vám řekli bohužel už jste staří.

Možnosti byly: a) ano, b) ne a za c) nebyl/a jsem žádat v bance o půjčku.

Při této otázce byly odpovědi následovné: 66% seniorů nebylo v bance žádat o půjčku a 34% odpovědělo ano, tedy jste na půjčku už staří.

Otázka č. 19



Graf č. 19: Ageismus v bance.

5.2 Verifikace hypotéz

Na základě analýzy dat výzkumného šetření jsem dospěl, k těmto závěrům:

H 1: Seniori se v dnešní společnosti cítí diskriminováni.

Hypotéza byla potvrzena neboť otázky zaměřené na problematiku ageismu, cítění seniorů potvrzovali.

H 2: Více diskriminovaní si připadají býti seniori žijící v pobytových, sociálních zařízení než seniori žijící doma.

Hypotéza, byla potvrzena neboť některé společné otázky, vykazovali zcela odlišné odpovědi.

5.3 Diskuze

Získané výsledky výzkumu nám ukazují, jak se cítí naši starší spoluobčané. Z pohledu sociální pedagogiky je pro nás tento fakt stejně důležitý, jako skutečnost zdali jsou diskriminováni či nikoli.

Při verifikaci hypotézy č. 2 kdy v otázkách vypovídali vesměs podobně jak seniori žijící v pobytovém, tak v domácím prostředí si nelze nepovšimnout zcela zásadně odlišných odpovědí při otázkách č. 7, 8, a 10.

Odpovědi na otázky č. 7 a 8 se týkají volnosti organizovat si den a činnosti v něm a familiárního oslovování či tykání. Při těchto odpovědích se ukázala nejvíce rozlišenost mezi dvěma zmíněnými skupinami seniorů. Výzkum nám tak zodpovídá otázky, které jsme chtěli, ale poukazuje i na možný problém, v pobytovém zařízení sociálních služeb.

Odpovědi na otázku č. 10, která se týkala postavení seniorů ve společnosti, byli opět odlišné převážně v odpovědích, že je horší než dříve. Pravděpodobně se jedná o souvislost, že museli opustit své domovy a přestěhovat se do finančně méně náročnějších bydlení.

ZÁVĚR

V mé bakalářské práci jsem se zabýval problematikou seniorského věku. V její teoretické části, jmenovitě v první její kapitole jsem poukazoval na pojmy a definice, s touto problematikou spojené. Jednalo se tak o stárnutí a problémy pro něj charakteristické, ať už po stránce psychické, fyzické či sociální. Dále šlo o rozdělení stáří podle gerontologů a postavení seniorů v minulosti i současnosti v různých společenských kulturách.

Druhá kapitola pojednává o politice úspěšného stárnutí. Věnuji se zde pojům jako volný čas, volnočasovým aktivitám, vzděláváním seniorů a rodinným vztahům neboť tyto faktory jsou alfou a omegou pro úspěšné zvládnutí seniorského věku.

Senioři ve společnosti to nemají lehké, a proto jsem třetí kapitolu nazval „*problémy seniorů ve společnosti*“. V takto nazvané kapitole přináším pohled na seniory coby na oběti ageismu, násilí, podvodů, šikany a týrání. Poslední kapitola teoretické části předchází části praktické což je vlastní výzkum na téma: diskriminace seniorů očima hlavních aktérů, tedy obětí.

Hypotézy výzkumu se potvrdily, došlo tak jejich verifikaci.

Jednalo by se o jiný výzkum, nechal by mě výsledek zcela chladným. Při tomto výzkumu však, ať už porušuji pravidla vědeckého bádání, ve smyslu nezájatosti, či nikoli, jsem smutný. Lidé, kteří nám dali život, se cítí námi diskriminováni.

Druhá hypotéza, při které jsem verifikoval pocit větší diskriminace seniorů žijících v pobytové zařízení sociální péče než u seniorů žijících ve vlastním domě či bytě, popřípadě s rodinou, je při otázce proč tomu tak je daleko děsivější z hlediska lidskosti. Ovšem bylo by potřeba ještě jednoho výzkumu na zpřesnění údajů, proč senioři v určitých otázkách odpověděli, tak jak odpověděli, ale získané odpovědi při charakteru otázky již naznačují velké mezery při transformaci našich některých pobytových zařízení sociální péče.

Jsem si vědom, že můj výzkum postrádá jisté patřičnosti. Snad je mi malou omluvou fakt, že je to má první práce a obor, který jsem si zvolil, se nazývá Sociální pedagogika, nikoli Sociologie.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní publikace:

- BRADNOVÁ, H. et al. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993. 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.
- ČÍŽKOVÁ, J. et al. *Přehled vývojové psychologie*. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999. 175 s. ISBN 80-7067-953-0.
- DOŇKOVÁ, O. *Vývojová psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012. 152 s. ISBN 978-80-87182-29-1.
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., Podstatně přepracované a doplněné. Praha: Brain Team, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HENZLER, H., SPÄTH, L. *Soužití generací: proč nejsou staří lidé problémem, ale řešením*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. 161 s. ISBN 978-80-7357-987-6.
- HORSKÁ, P. et al. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. 474 s. ISBN 80-7038-011-X.
- KALVACH, Z., MIKEŠ, Z. *Základní pojmy – stáří, gerontologie a geriatrie*. Praha: Grada, 2004. 864 s. ISBN 80-247-0548-6.
- Kalvach, Z., Zadák, Z. *Geriatrie a gerontologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2004. 864 s. ISBN 80-247-0548-6.
- KLUCKÁ, J., VOLFOVÁ, P. *Kognitivní trénink v praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 160 s. ISBN 978-80-247-2608-3.
- KOUKOLÍK, F. *Josefu Švejkovi je 30 milionů let*. Praha: Galén, 2002. 324 s. ISBN 978-80-726-2163-7.
- LINHART, J., VODÁKOVÁ, A., a kolektiv. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-718-4311-3.
- MALÍKOVÁ, E. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 328 s. ISBN 978-80-247-3148-3.
- MÜHLPACHR, P. *Základy gerontologie*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2008, 203 s. ISBN 978-80-7392-072-2.
- MÜHLPACHR, P., SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Gerontopedagogika*. Vyd. 1. Brno: Masarykova Univerzita, 2004. 204 s. ISBN 80-210-3345-2.

- NYTROVÁ, O., PIKÁLKOVÁ, M. *Etika a logika v komunikaci*. Praha: UJAK, 2007. 340 s. ISBN 978-80-86723-45-7.
- PACOVSKÝ, V. *O stáří a stárnutí*. Vyd. 1. Praha: Avicenum, 1990. 135 s. ISBN 80-201-0076-8.
- PAPEŽ FRANTIŠEK, *Dobrota a milosrdenství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s.r.o., 2014. 16 s. ISBN 978-80-7195-782-9.
- Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu: v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2006. 139 s. ISBN 80-86878-52-X.
- RABUŠIC, L. *Česká společnost a seniori: sociální, ekonomické a politické aspekty demografického stárnutí české společnosti*. Vyd. 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1997. 189 s. ISBN 80-210-1729-5.
- RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, I. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 339 s. ISBN 978-80-210-4779-2.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. přepracované Vyd. Praha: 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 225 s. ISBN 978-80-247-3850-5.
- SCHMEIDLER, K. *Problémy mobility stárnoucí populace*. Vyd. 1. Brno: Novpress, 2009. 200 s. ISBN 978-80-87342-05-3.
- SUCHÁ, J. *Hry a činnosti pro aktivní seniory*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 176 s. ISBN-978-80-262-0335-3.
- ŠVANCARA, J. *Psychologie stárnutí a stáří*. 2. Přepracované Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1983. 111 s.
- TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus – průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Vyd. 1. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, Ústav lékařské etiky 3. LF UK a FN Královské Vinohrady, 2002. 45 s. ISBN 80-238-9506-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie 2. : dospělí a staří*. Praha: Karolinum, 2007. 46 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L., MAZÁČOVÁ, M. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2003. 67 s. Výzkumné zprávy.

VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace – ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh.* Praha, Brno: VÚPSV, 2005. 54 s. Výzkumné zprávy.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

atd.	A tak dále
např.	Například
obr.	Obrázek
tj.	To jest
tzn.	To znamená
R. O. H.	Revoluční odborové hnutí
soc.	Sociální
s.	Strana
č.	Číslo
tzv.	Takzvaný
m. j.	Mimo jiné

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 01	Procentuální zastoupení dotazovaných z hlediska pohlaví.....	33
Graf č. 02	Věkové zastoupení mezi respondenty.....	34
Graf č. 03	Druh bydlení seniorů.....	35
Graf č. 04	Víte co je to diskriminace?.....	36
Graf č. 05	Co je diskriminace?.....	37
Graf č. 06	Diskriminace mladých či seniorů.....	38
Graf č. 07	Možnost organizace vlastního dne.....	39
Graf č. 08	Familiární oslovování.....	40
Graf č. 09	Na základě čeho je diskriminace nejvíce?.....	41
Graf č. 10	Postavení seniorů ve společnosti.....	42
Graf č. 11	Subjektivní pocit.....	43
Graf č. 12	Je dnešní společnost pro mladé.....	44
Graf č. 13	Diskriminace u lékaře.....	45
Graf č. 14	Situace při nastupování do dopravního prostředku.....	46
Graf č. 15	Nadávky.....	47
Graf č. 16	Vtipy a narážky na stáří.....	48
Graf č. 17	Senioři, slevy a supermarket.....	49
Graf č. 18	Neúcta k seniorům.....	50
Graf č. 19	Ageismus v bance.....	51

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Přeji Vám dobrý den,

Jmenuji se Přemysl Joachim Rothkögel a jsem studentem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Chtěl bych Vás poprosit o spolupráci na mé bakalářské práci, která je věnována seniorské problematice. Jedná se o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který je jen pro studijní účely a vyplňuje se anonymně bez udání Vašeho jména. Mnohokrát Vám děkuji. Poznámka: správné odpovědi kroužkujte nebo křížkujte, jak chcete.

1. Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

2. Věk:

- a) 60 - 74
- b) 75 - 89
- c) 90 a více let

3. Kde bydlíte?

- a) V penzionu pro seniory nebo v jiném pobytovém sociálním zařízení.
- b) Ve vlastním domě, bytě nebo s rodinou.

4. Víte co je to diskriminace?

- a) vím
- b) nevím

5. Co je to diskriminace?

- a) ponižování určité skupiny lidí
- b) kriminalizování určité skupiny lidí
- c) negativní rozlišování, určité skupiny lidí na základě příslušnosti k určité skupině, bez ohledu na to jaký člověk je.

6. Myslíte si, že jsou v dnešní době diskriminováni více mladí nebo staří?

- a) mladí
- b) staří

7. Můžete si svůj den a své činnosti organizovat podle svého vlastního uvážení.?

- a) ano
- b) ne

8. Oslovují Vás někdy cizí lidé babi, dědo nebo Vám tykají?

(Cizí lidé tj. i pracovníci v přímé péči či nemocnici.)

- a) ano
- b) ne

9. Na základě čeho je diskriminací nejvíce?

- a) pohlaví
- b) věku
- c) politických názorů
- d) víry
- e) sexuality
- f) rasy

10. Myslíte, že postavení seniorů ve společnosti:

- a) je horší než dříve
- b) je lepší než dříve
- c) je stejné
- d) stále se zhoršuje

11. Myslíte si, že by Vás brali lidé jinak, kdybyste měl o nějaký ten rok méně?

- a) ano
- b) ne

12. Je dnešní společnost spíše pro mladé? Cítíte se v ní znevýhodněni? Např. moderní technologie (ovládání počítačů, mobilů, bankomatů aj.)

- a) ano
- b) ne

13. Byl/a jste svědkem nebo se Vám stalo při návštěvě lékaře, že by Vám nebo někomu jinému, řekl něco o tom, že máte čas, ale on musí do práce?

- a) ano
- b) ne

14. Neslyšel/a jste při nastupování do dopravního prostředku (autobus, vlak, tramvaj, trolejbus, metro.) brblání typu: rychle, nemám čas nebo „to není možný toto“, ach jo, ať už od řidiče či spolucestujících? Nebo pohledy, které by Vám to naznačovali?

- a) ano
- b) ne

15. Pořvával po Vás někdo tak, že z toho bylo patrné, že je to kvůli věku?

a) ano

b) ne

16. Stalo se Vám někdy, že by se lidé bavili na Váš účet v podobě vtípků o seniorech či narážkách na stáří?

a) ano

b) ne

17. Slyšel/a jste někdy o přeplněných supermarketech důchodci, protože jsou slevy?

a) ano

b) ne

18. Slyšel/a jste nebo cítíte neúctu od mladých?

a) ano

b) ne

19. Při žádání v bance o půjčku Vám řekli bohužel už jste staří.

a) ano

b) ne

c) nežádal/a jsem o půjčku

20. Chcete něco sami doplnit? Můžete. Já Vám ještě jednou děkuji za spolupráci a přeji krásný den.

